

govoré za temeljito pretehtanost in zgrajenost četrtega, po katerem je umetnik izvršil karton in končno podobo.

Oglejmo si podobo sámo! Na Gosposvetskem polju, ki se nizko pogloblja proti obzorju, se vrši pomembni akt umestitve. Vojvodski kmet, ki so ga spremljali tovariši, sedi na kamnu in stavlja vprašanja knezu, ki s svojim spremstvom stoji pred njim. Na levi zadržujejo vojaki radovedno množico gledalcev, na desni pa vodijo gonjači obredni živali: konja in kravo. Na skrajni desni se je slikar, oblečen v onodobno nošo, sam upodobil. Snov slike, ki je bila umetniku zgodovinsko dana, je slikar kar se da poenostavil ter jo kompozicionalno strnil nekako v tri glavne skupine. V središčno skupino, ki je vsebinsko najpomembnejša, ter dve krilni: v levo radovedne množice in desno obeh živali ter njihovih čuvarjev. Te tri skupine je tudi formalno naznačil, in sicer se leva konča ob vojakih, ki zadržujejo gledalce, desna pa ob konju, oziroma cezuri praznega prostora, ki vodi pogled v ozadje. Formalno se je slikar poslužil svoje običajne tehnike uporabljanja velikih homogenih barvnih ploskev, ki pa mestoma prehajajo v novejši način plastične risbe, ki doživlja naravnost frapanten uspeh. Koloristično se je slikar po vestnem študiju odločil za skalo zamolklih, pastoznih tonov, ki delo naravnost približajo klasičnim slikam poznobeneške šole.

To je v glavnih obrisih umetnostna plat dela, o katerem pa se more že danes napisati, da bo po svoji kvaliteti in svoji danosti v razvoju slovenske umetnosti zavzemalo usodno mesto.

S. Mikuž.

Gledališče

Naša Drama

Kronologija:

Georges Courteline, Tri komedije; premiera 9. decembra 1939.

A. Averčenko, Kupčija s smrtjo; premiera 30. decembra 1939.

Ferdo Kozak, Profesor Klepec; premiera 13. januarja 1940.

Helga Krog, Na prisojni strani; premiera 26. januarja 1940.

»Profesorja Klepca« je režiral dr. Bratko Kreft, ostale pa prof. O. Šest.

Štiri premiere v zadnjih dveh mesecih in štiri komedije; tri lahke, zabavne veseloigre, ki jim dodaje Courteline s svojimi tremi enodejankami še nekaj burkastega — to je bil program zadnjih dveh mesecev na odru našega Narodnega gledališča.

Ne moremo si kaj, da se ob tem dejstvu ne bi spomnili Šestove misli, zapisane v GL ob priliki zadnje premiere: »Naše občinstvo ljubi tihe in vedre zgodbe, ki hite na odru brez eruptivnih momentov mimo gledalca.« Kajti ta namig in taka sodba našega gledališkega obiskovalca utegne pripomoči k rešitvi vprašanja, zakaj si je izbralo dramsko vodstvo za letos prav tak spored. Vendar pa bi bila sodba, zgrajena le na tej in taki podlagi, pre-naglana, enostranska. Povedala bi z drugimi besedami, da se je postavilo naše gledališko vodstvo s takim programom v službo publiki in da je pozabilo na svojo glavno nalogo, katero mora vršiti kot narodna kulturna ustanova

— česar pa ne moremo verjeti že glede na spored prvih mescev letošnje sezone. Zato se nam zdi verjetnejša misel, da je tak spored, kakršnega sta pokazala ta dva mesca, prej odraz slučajnosti, kakor pa zavestnega in naprej določenega programa — posebno še, če se spomnimo, da je bila v tem času (v drugi polovici januarja) napovedana tudi premiera Shakespeareovega »Otella«, ki je zaenkrat sicer zamenjan z igrivo zgodbico iz skandinavskih dežel »Na prisojni strani«, pa bo, upajmo, kmalu prišel tudi ta v spored.

Kakor nam daje z ene strani misel, da je pričujoči spored največ odraz izhoda iz zadrege, nado, da se naša drama ne bo ponižala v navadno razveseljevališče, tako nam prav ta spored dovoljuje tudi pripomba, da bi si želeli takih lažjih del bolj kot spremembo med zares umetniška dela kot pa za vsebino celih dveh mescev sporeda.

Z veseljem in zadovoljstvom pa moremo zabeležiti v teh dveh mescih dogodek iz domače srede; krstno predstavo Kozakovega »Profesorja Klepca«. Ni tukaj mesta niti prostora za natančnejšo analizo tega, v splošnem dobro zadetega in še boljše igranega domačega izraza malomeščanskega okolja in idealističnega profesorja v skušnjavah in preizkušnja takega okolja. Priznati je treba in omeniti, da se more Kozak uspešno meriti z nedomačimi avtorji, ki so nastopili na našem odru v obdobju, ki ga obsega to poročilo. Da, ker poudarja avtor, da je njegovo delo odraz domačih razmer, nam je ta redek dogodek v naši domači dramatični umetnosti bil še bolj dobrodošel.

Ne moremo brez pridržka pritrditi vsem pripombam, ki so spremljale delo na oder, ker se nam zdi, da jim »Profesor Klepec« ni popolnoma kos, zdi se nam pa tudi, da uprizoritev ni dala na vsej črti onega, kar je mislil avtor. Ne mislimo tukaj režije, ki je bila izvedena z ljubeznijo in razumevanjem za domače delo, pa je imela zato tudi nenavaden uspeh, ampak nam je v mislih le naslovna in osrednja oseba dejanja, ki naj bi bila predstavnik slovenske pasivno usmerjene inteligence, te zanemarjene, same na sebi močne, a v bistvu strte, ali bolje: gospodarju in le gospodarju uslužne sile, katera bi se zgubila, čim bi ji bilo rečeno, naj krene samostojno pot, naj se izkaže. Profesor Klepec se je nekoč zavedal svoje sile — to je takrat spomladi, ko se je še upiral, ko se je zagnal v mladost navdušenosti, pa nato obstal, se pomešal med druge in se pogreznil v okolje lagodne povprečnosti. Ta iskrica samozavesti, ki sine tu in tam iz profesorjevega razmišljanja o preteklih letih, bi dala soditi na tujcu prodano moč Cankarjevega Petra Klepca, ki je »po strmem ilovatem klancu nosil silno butaro drv za svojega gospodarja... otrli si čelo z dlanjo ter vlekel, vlekel dalje« in ob pogledu na katerega se je Cankar »razjokal od žalosti in sramu«. Avtorjeva pripomba, da je profesor Klepec po postavi »nekakšna splošna skromnost«, tudi ne bi nasprotovala taki primerjavi z narodnim junakom Klepcem, ki da je bil šibkega telesa. Cel profesorjev prvi poseg v realno življenje — privolitev, da skrije politične protipravne letake nekdanjega sošolca Skočirja, romantičnega revolucionarja, ki bo pozabil ob misli na izvoljenko svoj punt — bi se mogel vzeti kot prispodoba le drugim uslužne moči pasivnega inteligenta, da ni zgrajen na podstavi enostavne usluge zavoljo gorečih želja za Skočirjevo sestro. Tako se je v tej motivaciji pokazala v profesorju preračunanost in neke vrste

samoljubje, porojeno iz ljubezni do mladega dekleta, kar se je kasneje v razmerju do vdove Bibijane še stopnjevalo v škodo profesorjevih idealov in jih pokopalo. Da, tako prebujanje profesorjevo nam vsiljuje celo misel, da je vse njegovo filozofiranje zlagano, ali bolje: priučeno; da so njegovi vzdih po mladosti bolj zasmeh kot pa bol za tem, kar se več nikoli ne povrne: bol za ideali in močjo.

V tem je nedoslednost osrednje osebe dogajanja, ki ji že v delu niso dana dejstva iniciative, ampak bolj pasivna vloga spremljevalca dogajanja okolice in končno — voljna upognitev vratu ter klonitev v skrbno nastavljene mreže vdove Bibijane, nazorno označene in prav živo igrane ženske, ki je čez »nasmejano žejo po možu pogrnila spodobni plašč narejene sramežljivosti«.

Morda se je izluščil Gregorinov profesor, kakršen je bil na odru, iz želje, zabrisati nedoslednost. — Morda! Toda tudi če bi bil motiv za ustvaritev Gregorinovega »junaka« tak; tudi če je bil dobro podan; tudi če je bil tako bolj enoten v svoji osebnosti — vendar vsi ti razlogi in vse te lastnosti ne upravičujejo Gregorinovega ravnanja. Njegov profesor je na ta način zdrknil na nivo že premnogokrat prikazanih in v raznih različno podanih predstav profesorja, pri katerem ni vse v redu. Ne samo to! Kozakov profesor Klepec bi bil naš, dasi z nekaterimi nedostatki, a glavno, skušal je biti naš, Gregorinov Klepec pa se lahko brez nadaljnega uvrsti v nepregledno vrsto »mednarodnega« tipa profesorja, ki se je zakopal le v svoje čudaške probleme in ki zgubi glavo, če se sreča z življenjsko resničnostjo. Res je! Gregorinov profesor je bil zelo posrečen sam na sebi. Toda prav ta lik, se nam zdi, da oporeka marsikateri pametni misli, ki se je skušala v glavi profesorja Klepca in spominja bolj na Gregorinovega tepčka-krojačka iz »Tisočaka v telovniku« kakor pa na čudaškega pasivnega inteligenta.

Toliko se nam je zdelo potrebno omeniti gledé glavne osebe Kozakove tridejanke, ker se nam zdi, da je »omejenost« tega lika na škodo ne samo oznaki profesorja Klepca, ampak da daje tudi celotnemu delu drugačen poudarek.

Glede celote je reči, da moti ponekod papirnato modrovanje, da pa te nedostatke v precejšni meri nadomeste posrečene in šegave domislice o tem in onem, ki jim je bilo v taki obravnavi predmeta kaj lahko uveljaviti se in dati delu tudi na zunaj nekaj prijetnega — dejstvo, ki zabriše tu in tam šibkost drugega in tretjega dejanja in povečuje poudarek in moč prvega.

Kljub pomislekom glede profesorja Klepca pa je vendar igra okrog njega mnogo bolje zastavljena in deloma tudi razvita, kakor pa vzporedno prelevljenje komija Skočirja in njegove nove »politike« na poti v zakon z mlajšo sestro onega detektiva Žulaja, ki je na precej pikanten način spodnesel noge profesorjevemu idealizmu in ki se je mislil izkazati v svoji stroki prav s Skočirjevo protipravno zadevščino, pa se je odločil, da naj ostane raje »v familiji« tako sreča z Bibijanino namero kakor smola s Skočirjevimi letaki — pač v prilog veselega in vse zadovoljujočega konca komedije.

Kozakovemu »Profesorju Klepcu«, edinemu domačemu delu tega obdobja (v sezoni drugemu), so se pridružili trije drug od drugega bolj lahkotno in v neki meri plehko zabavni večeri.

V ne preveč posrečeni, niti globoki igri s komedijo v »Kupčiji s smrtjo«, ki jo je spisal A. Averčenko v duhu, kakršen veje iz neštivila njegovih humoresk in dovtipnic, raztresenih po raznih listih, smo videli na naših deskah komedijo, ki ji je glavna poteza vesela igrivost, zgrajena na dovtipu in situaciji — predvsem na dovtipu, spričo česar se človek sicer nasmeje duhovitemu izpraševanju vesti, ko se loti živahna Zoja zdravnika Usikova na letovišču, toda kljub temu se ne more otresti vprašanja, kaj ima prav za prav vse to modrovanje prešernega dekleta opraviti s komedijo kot tako. Da je Averčenkov pogled globlji in humor ne le površinski, besedni, bi utegnila biti njegova »Kupčija s smrtjo« kaj več kot navadna »srčkana stvarca« pisatelja »sto in sto zgodbic, majhnih, srčkanih stvaric«.

In taka »srčkana stvarca« je v nekem oziru tudi trgovec Taldikin, ki je dober in popustljiv in naiven in nenevaren, pa tudi zloben, nepopustljiv in zviti in nevaren, ko gre za to, da dožene do konca kakšno svojo trgovsko špekulacijo. Teh ena je bila tudi drzno visoko zavarovanje še samo na tri mesece življenja obsojenega pisatelja Kazanceva, ki s svojo boleznijo in brezbriznostjo pripomore ali bolje: skoraj da podžge Taldikina, da pristane na spretno prigovarjanje zavarovalnega agenta Gliboviča, apostola svojega poklica, kateri prebira vse tone človeškega čustva — od otroške ljubezni preko zakonskega življenja pa do materinske skrbi za otroke, samo da bi predelal »surov, neobdelan material« tisočev nezavarovanih ljudi in ga sipal v »en sam lonec« svoje zavarovalne družbe. Za dosego svojega cilja se zateče trgovec Taldikin celo k nepoštenosti. Toda muhava usoda vse spremeni. Kazancev ozdravi in se poroči s Taldikinovo sestrično Zojo ter tako pomore tudi zdravniku Usikovu, da se mu poskušana nepoštenost spreobrne v poštenost. Seveda je postal v tem času Kazancev že priznan pisatelj in je imel morje denarja, tako da je rešil Taldikina denarnih skrbi in spremenil svoje zavarovanje iz dosmrtnega v doživljenjsko.

To družbo izpopolnjujejo in spremljajo v primerni razdalji še nekatere druge osebe; vsem pa je glavna črta površnost in igriva lahkotnost. Značajem enaka je tudi zgradba komedije, v kateri moti predvsem sicer realističnemu podajanju kaj malo prikladno govorjenje v stran in »deus ex machina«.

Medtem ko nastopi v Averčenkovi »Kupčiji s smrtjo« pisatelj, bohemski narava, največ zavoljo tega, da opraviči nenadni preobrat v denarnih stvareh, sta v veseloigri Helge Krogove »Na prisojni strani« veleposestniški — Cankar bi dejal solidni — in pa umetniški svet postavljena tudi na idejno nasprotje.

Gospa Margreta, mati veleposestnika Hartviga, ne more razumeti, kako se je mogel sporazumeti njen sin, mož s prisojne strani, z mislijo, da se poroči z žensko iz umetniških krogov — iz osojnih krajev — s slikarico Estero. Na odru samem smo sicer že pred končanim dejstvom: Hartwig je že poročen z Estero. Toda Margreta le še upa, da bo mogoče iznebiti se nezaželene »ciganke«, ki da je prisedla k polni skledi le za nekaj časa. Že je kazalo, da se bo Margretina želja uresničila, ko sta zajela s sinom snaho v objemu drugega. Toda izkazalo se je, da taki objemi »niso nevarni«, ker si jih je pač dovolil lahkoživ Preben Klingenberg, domišljava »vijolica«, ne

pa morda pisatelj Joahim Bris, drug iz Esterinih prejšnjih let. K temu je bilo treba seveda dodati le še Esterino izpoved in stara Margreta ji je izročila ključke, obenem pa se spodobno umaknila, da se je mogel pisatelj Bris dogovoriti z Venche, ki »pretepa moške in šteje piščance v kurniku« — o poroki.

Ta lahka, površna igra in neopažen spoj ljudi prisojne strani z ljudmi osojne strani nista sama na sebi nič posebnega. Tudi motiv skušnjave za mlado ženo ni nič novega; pri nas smo ga videli že v »Potovanju v Benetke«. Pač pa je zanimivo, kar je na delu severnjaškega: mirna, ne preveč dovtipna igra v nasprotju z vročekrvno laško na primer, in socialni sistem veleposestništva, kakršnega poznamo že tudi iz »Žene na Niskavuoriju«. Morda je prav ta mirnost in — rekel bi — zmernost severnjaškega humorja kriva, da se v delu zabriše še to malo dejanja, kar ga je v njem, in se nam zdi vse skupaj v glavnem le kot sicer dobro, a ne vedno posrečeno, tu in tam razvlečeno modrovanje o razliki med prisojniki in osojniki. Ker je napisala delo ženska, je razumljivo, da je v njem tudi nekaj feminističnih pogledov, položenih na jezik Esteri, ki hoče pred nami dorasti iz hčerke umetnika v dobro ženo in gospodinjo, pa se raje umakne gledat »lunin kolobar«, kakor pa da bi morala morda še enkrat razlagati svoje mnenje o denarju in dobrotah in o življenju, ki da se ni dotaknilo onih na prisojni strani: »Vi ne veste, kako resno je (življenje), kako grenko, kako napeto in svečano, ne glede na vse brige in težave vsakdanjosti.«

Menda si je bila avtorica sama v svesti težav, kako naj spravi ljudi tako različnega kova, kakor so njeni osojniki in prisojniki, celo v zakonsko zvezo, pa si je pomogla na zelo preprost način: vse dejanje spremlja in topi ostrine spopada prikupni stric Severin z imaginarno gospo Bornemanovo; mati Margreta pa se umakne mlademu svetu s preprosto ugotovitvijo, da »stoji danes ves svet na glavi«.

V glavnem mirnemu, dostojnemu, tudi plitvemu smehu in modrovanju in razmišljanju štiridejanke H. Krogove se spakuje nič globlje, zato pa bolj živahno in burkasto ropotanje Courtelinovih »Treh komedij«. Najbolj posrečena in najboljša bi utegnila biti še zgodba o »Stalnem gostu« s klasičnim zagovorom zagovornika in obtožbo državnega tožilca v isti osebi, da se ni sprevrgla scena v ropotanje in se tako približala »Priljudnemu komisarju«, kjer sta se dobro izkazala Cesar kot komisar in Sever kot omejeni Floche ter še nekaj obrazov. Vsaj na tej višini bi utegnila biti tudi tretja enodejanka »Borbouroche«, zgodba o ljubimcu z rogovi, da je ni privedel Cesar skoroda v neokusnost s svojim stopnjevanjem burkastega elementa v njej. Seveda je žel za »izbruhe svoje žalosti« priznanje in ploskanje in krohot dvorane — kar pa kaže na to, da bi bilo treba prav pri komedijah take vrste biti previden, sicer pridemo tja, kamor je že nakazal »Kozarec vode«.

Vran.